

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΖΗΣΗΣ ΚΟΤΙΟΝΗΣ
ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ

Practices of Urban Solidarity

EDITED BY
ZISSIS KOTIONIS
YIANNIA BARKOUTA

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

Practices of Urban Solidarity

Βόλος, 2016

Volos, 2016

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

University of Thessaly Press

**Εργαστήριο Ιστορίας, Θεωρίας
και Εννοιολογικού Σχεδιασμού,
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Π.Θ.**

**Research Center on History, Theory
and Semantic Design,
Department of Architecture, U.Th.**

**Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις Θεσσαλίας**

**Αργοναυτών & Φιλελλήνων
382 21, Βόλος
τηλ.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr**

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

**University
of Thessaly Press**

**Argonafton & Filellinon
382 21, Volos
tel.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr**

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΖΗΣΗΣ ΚΟΤΙΩΝΗΣ
ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ

Practices of Urban Solidarity

EDITED BY
ZISSIS KOTIONIS
YIANNA BARKOUTA

<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ</i>	<i>INTRODUCTION: EDITORS' NOTE</i>	8
<i>ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΚΑΙ Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ: ΑΛΛΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΑ</i> ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΙΟΥΡΚΙΟΛΗΣ	<i>THE COMMONS AND HEGEMONY: ALTERNATIVE POLITICS AT THE ONSET OF THE 21ST CENTURY</i> ALEXANDROS KIOURKIOΛIS	20
<i>ΜΕΤΑΠΟΙΚΙΑΚΟΤΗΤΑ, ΔΗΜΩΔΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ</i> ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΛΙΟΤΟΥ	<i>POSTCOLONIALITY, DEMOTIC COSMOPOLITANISM, SOLIDARITY</i> IOANNA LALIOΤΟΥ	36
<i>ΤΟ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ</i> ΕΛΕΝΗ ΠΟΡΤΑΛΙΟΥ	<i>THE FACE OF SOLIDARITY OF THE CITY</i> ELENI PORTALIOY	44
<i>ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΣΧΟΛΙΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ</i> ΝΤΙΝΑ ΒΑΪΟΥ, ΆΡΗΣ ΚΑΛΑΝΤΙΔΗΣ	<i>PRACTICES OF SOLIDARITY IN ATHENS. COMMENTARY ON THREE THEORETICAL READINGS</i> DINA VAIΟΥ, ARIS KALANDIDES	62
<i>Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΧΩΡΙΚΩΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ</i> ΤΌΝΙΑ ΚΑΤΕΡΙΝΗ	<i>SOLIDARITY AS AN INSTRUMENT FOR SPATIAL RECONFIGURATIONS</i> TONIA KATERINI	74
<i>ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΦΑΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΤΙΜΗΜΕΝΩΝ ΠΟΡΩΝ</i> ΜΥΡΣΙΝΗ ΖΟΡΜΠΑ	<i>INVISIBLE CITIES. PRACTICES OF URBAN SOLIDARITY USING INCONSPICUOUS AND UNDERVALUED RESOURCES</i> MYRSINI ZORBA	84
<i>ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΣΠΙΤΙ. ΜΙΑ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ (ΧΩΡΙΚΩΝ) ΣΧΕΣΕΩΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ</i> ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ	<i>THE RETURN TO THE PARENTAL HOME. A NARRATIVE OF (SPATIAL) RELATIONS OF SOLIDARITY AND DOMINATION</i> YIANNA BARKOYTA	96
<i>ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ</i> ΚΌΣΤΑΣ ΜΑΝΩΛΪΔΗΣ	<i>HYPOTHESES ABOUT THE URBAN INFRASTRUCTURE OF THE NEW SOCIAL UNDERTAKINGS</i> KOSTAS MANOLIDIS	108
<i>ΔΩΡΑ ΣΤΟΝ ΤΡΟΧΟΝΟΜΟ. ΑΣΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΑ ΞΕΣΤΡΑΤΙΣΜΑΤΑ</i> ΧΡΙΣΤΌΦΟΡΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ	<i>GIFTS TO THE TRAFFIC POLICEMAN. CIVIC SOLIDARITY, GREEK ART AND USEFUL TRANSGRESSIONS</i> CHRISTOFOROS MARINOS	120
<i>ΕΠΙΝΟΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ</i> ΖΪΣΣΗΣ ΚΟΤΙΌΝΗΣ	<i>INVENTIVENESS AND MECHANISMS OF SOLIDARITY</i> ZISSIS KOTIONIS	136
<i>ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ</i> ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ, ΔΙΟΝΥΣΣΗΣ ΠΑΣΧΆΛΗΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΪΝΟΣ ΤΣΟΥΤΣΗΣ	<i>SOLIDARITY MAPPINGS IN THE CITY OF VOLOS</i> YIANNA BARKOYTA, DIONYSSIS PASCHALIS, KONSTANTINOS TSOUTSIS	146
<i>ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ</i>	<i>AUTHORS' BIOGRAPHIES</i>	168

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΣΠΙΤΙ. ΜΙΑ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ (ΧΩΡΙΚΩΝ) ΣΧΕΣΕΩΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

THE RETURN TO THE PARENTAL HOME. A NARRATIVE OF (SPATIAL) RELATIONS OF SOLIDARITY AND DOMINATION

ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ

YIANNΑ BARKOUTA

Έπειτα από έξι χρόνια οξυμμένης οικονομικής κρίσης, τα σημάδια της φτώχειας, του αποκλεισμού και της αποστέρσης σχηματοποιούν, εκ νέου, το σώμα της πόλης. Συστηματικές καταγραφές και έρευνες προσεγγίζουν τη στεγαστική κρίση και επισφάλεια, σκιαγραφώντας την επείγουσα κατάσταση που διαμορφώνεται, αφήνοντας όμως ταυτόχρονα στην αφάνεια τεχνάσματα και «άλλους» τρόπους στέγασης που ενυπάρχουν εμπειρικά στην καθημερινότητά μας. Όλα αυτά τα επινοήματα και οι τακτικές αποκαλύπτουν διαφορετικές οπτικές σχετικά με το πόσοι και πόσες αλλά, κυρίως, ποιοι και ποιες πλήττονται καθημερινά από τη στεγαστική κρίση.

Μια σιωπηλή πρακτική επιβίωσης και μείωσης δαπανών για τη στέγαση είναι η επιστροφή στο πατρικό σπίτι. Νέοι –αλλά και μεγαλύτεροι– άνθρωποι αναγκάζονται να επανα-κατοικήσουν στο σπίτι των γονιών τους, παρόλο που σε προγενέστερη φάση της ζωής τους είχαν αποχωρήσει από αυτό.

Με αφορμή την αφήγηση μιας νέας γυναίκας, θα μελετηθεί η σχέση της κατοίκησης με τη σταθερή υλικότητα της κατοικίας. Η νέα διάταξη του σπιτιού, οι διαπροσωπικές διαπλοκές, το άτυπο συμβόλαιο που υπογράφεται και ο χώρος που παράγεται από την επανακατοίκηση του πατρικού σπιτιού θα αποτελέσουν το πεδίο της έρευνας. Η επιστροφή στο πατρικό σπίτι μετασχηματίζει χωρικές σημασίες και υποκείμενα σε μια διαδικασία εν τω γίνεσθαι.

Η Μαρία

Η Μαρία¹ είναι 42 ετών, Ελληνίδα, διαζευγμένη και έχει μία κόρη 8,5 ετών. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες εργάστηκε ως γραμματέας, αλλά τα τελευταία δύο χρόνια είναι άνεργη. Όπως αναφέρει η ίδια, «γύρισα για λίγο στην οικογενειακή εστία»², γεγονός το οποίο συνέβη ενάμιση περίπου χρόνο πριν. Ζούνε όλοι μαζί, η Μαρία, η κόρη της και οι δύο εβδομηντάχρονοι γονείς της. Το διαμέρισμα είναι 72 τ.μ. και βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας.

Η Μαρία κοιμάται στον καναπέ του σαλονιού. Ίχνη της χρήσης του χώρου ως υπνοδωματίου –πέραν των ωρών που κοιμάται σε αυτό– δεν υπάρχουν. Καμία ένδειξη του χώρου δεν φανε-

¹ Προκειμένου να προστατευτεί η συνομιλήτρια, τα ονόματα της ίδιας και της κόρης της, είναι παραποιημένα.

² Στα εισαγωγικά περιλαμβάνονται αποσπάσματα από τη συνομιλία με τη Μαρία.

ρώνει την αλληλεπικάλυψη των χρήσεων. Η ίδια αναφέρει:

«Βλέπεις τίποτα; Όχι δεν νομίζω. Τι θα μπορούσε να υπάρχει; [...] Συνήθως οι κουβέρτες είναι εδώ, αυτό είναι μια ένδειξη. Όταν όμως θα 'ρθει κάποιος [...] δεν θέλω να τα βλέπω, θα τα μαζέψω [...] είναι μια κουβέρτα, ένα σεντόνι και ένα μαξιλάρι. Δεν το αφήνω να φαίνεται κρεβάτι [...] τίποτα άλλο δεν δείχνει».

Σύμφωνα με τον Henri Lefebvre, κατοικώ σημαίνει οικειοποιούμαι έναν χώρο (Lefebvre, 1996). Αν και η Μαρία διαμένει σχεδόν δύο χρόνια στο σαλόνι του σπιτιού της (δηλαδή κοιμάται και περνά τον ελεύθερο χρόνο της στο σημείο αυτό), δεν υπάρχει κανένα καταγεγραμμένο προσωπικό στοιχείο οικειοποίησης του χώρου. Ο χώρος δεν αποκαλύπτει και δεν προδίδει τίποτα. Αν θεωρήσουμε πως τα ίχνη της κατοίκησης σχηματοποιούν τον τρόπο με τον οποίο κατοικούν τα υποκείμενα, τότε ενδεχομένως αυτή η «προσποίηση» του χώρου να είναι το πιο αποκαλυπτικό στοιχείο. Προκύπτει, λοιπόν, το ερώτημα κατά πόσο η ρύθμιση που υπονοείται ενέχει εκδοχές αλληλεγγύης ή ίχνη κυριαρχίας. Και επιπλέον, σε αυτή τη συμπλοκή η χωρικότητα της κατοίκησης πόσο αμέτοχη είναι;

Six years into an acute economic crisis, the signs of poverty, exclusion and deprivation are shaping the body of the city anew. The systematic record keeping and research which outline the cumulative emergency situation, focus on the housing crisis and precarity but, at the same time, allow alternative housing arrangements, inherent in the experience of daily life, to remain unseen. These are confections and tactics that highlight a different understanding of the number of people and, especially, of who is being afflicted by the housing crisis on a daily basis.

One silent survival practice and cost reduction measure is the return to the parental home. Young –but also older– people are forced to re-inhabit the parental house, which in a previous phase, they had left behind.

With a mature woman's narrative as a starting point, the relationship will be studied between habitation and the stable materiality of residence. The new house layout, interpersonal engagements, the informal contract being signed and the space produced by the re-habitation of the parents' house will constitute the area of research. One's return to the parental home transforms spatial meanings and subjects in accordance with an open-ended process.

Τα σπίτια

Η αφήγηση της ιστορίας της Μαρίας γίνεται διαμέσου των σπιτιών που κατοίκησε. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Εκεί, υπήρξαν κάποια χρόνια που ήμασταν καλά, μετά πάλι έμεινα χωρίς δουλειά, σιγά σιγά ξαναέγινε αυτό, δηλαδή γινόταν αυτή η δουλειά συνέχεια [...] το 2009, ενώ εγώ είχα χάσει τη σταθερή μου δουλειά, ήρθαμε στο σπίτι μας γιατί μας κόστιζε το ίδιο σε χρήματα και ήτανε πιο ευρύχωρος ο χώρος [...] βρήκα δουλειά, όχι στο αντικείμενό μου [...] μετά πάλι έμεινα χωρίς δουλειά [...] βρήκα μια άλλη δουλειά, πτώχευσε η εταιρεία [...] υπήρχε στην οικογένεια ένα σπίτι, της γιαγιάς [...] το οποίο ήτανε μικρό, δεν μας χωρούσε αλλά αναγκαστικά πήγαμε [...] το '10 [...] βρήκα άλλη εργασία η οποία όμως μου κρατάει πάλι λίγο [...] και στη συνέχεια [...] μείωση μισθού γύρω στα 300 ευρώ [...] όπου πλέον δεν μπορούσα να συντηρήσω

Maria

Maria¹ is 42 years old. She is Greek, divorced and has a daughter of 8.5 years old. During the last two decades she had been working as a secretary, but for the last two years she has been unemployed. As she says, “I came back to hearth and home for a while”², an event that took place one and a half year before. They all live together: Maria, her daughter and her seventy year old parents. The apartment is about 72 square meters and is located in the center of Athens.

Maria sleeps on the living-room sofa. Apart from the hours when she is asleep, traces of the room’s use as a bedroom are not to be seen. There is no evidence indicating any overlapping uses. She says:

“Do you see anything? I don’t think so. What could be there? [...] Usually there blankets are here, this is one indication. But when someone comes over [...] I don’t like seeing them, I’ll put them away [...] it’s a blanket, a sheet and a pillow. I won’t let it look like a bed [...] nothing else is to be seen.”

According to Henri Lefebvre, to inhabit means to assume ownership of a space (Lefebvre, 1996). Although Maria has been inhabiting the living room for almost two years now (i.e. sleeping and spending her free time in this same space), there is no visible evidence of spatial ownership. The space reveals nothing, gives nothing away. If we regard habitation traces as signifiers of the ways subject inhabit space, then the above “pretense” of space may be the most revealing element. The question arises, therefore, to what extent does the implied arrangement involve versions of solidarity or traces of domination. Furthermore, to what extent in such an encounter, can spatiality be seen as irrelevant to habitation?

The houses

Maria’s narrative takes place in terms of the different houses she has inhabited. As she points out:

“There, we were doing fine for some years, then I lost my job again, I gradually

αυτό το σπίτι [...] πτωχεύει η εταιρεία πάλι και μένω ξανά άνεργη [...] καταλάβαινα ότι τα πράγματα δυσκολεύουνε [...] δεν μπορούσα να κάνω κάτι, δεν γινόταν να κάνω κάτι [...] καταρχήν αναγκαστικά έφυγα από το σπίτι μου [...] και αναγκαστικά έφυγα μετά και από το σπίτι της γιαγιάς».

Η Μαρία και η κόρη της έχουν αλλάξει πέντε σπίτια τα τελευταία πέντε χρόνια. Ακολουθώντας την όξυνση της οικονομικής κρίσης, η Μαρία μετακινείται μέσα στην πόλη. Ελαχιστοποιεί αρχικά το κόστος του ενοικίου, ενώ αργότερα αναγκάζεται να μετακομίσει στο ιδιόκτητο σπίτι της γιαγιάς της. Τελικά, εκμηδενίζει τα έξοδα διαμονής επιστρέφοντας στο πατρικό της σπίτι. Σχετικά με το τελευταίο «δικό της» σπίτι αναφέρει:

«Ήταν το σπίτι που ήρθα να μείνω με την κόρη μου, μόνη μου, χωρίς τον μπαμπά της και το έφτιαξα εγώ [...] μαζί με το παιδί μου [...] ήταν ένα σπίτι που το έγγραφες από την αρχή. Ε, και αυτό, διακόπηκε βιαίως λόγω των γεγονότων απέξω».

Τα γεγονότα στα οποία αναφέρεται η Μαρία, εκείνα δηλαδή που διέκοψαν βία την καθημερινότητά της, είναι τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στην καθημερινή ζωή.

Αν και το σπίτι είναι «ο βιωμένος χώρος [...] που συγκεντρώνει το άτομο μέσα σε προστατευτικά όρια» (Bachelard, 2014, σελ. 26), το συγκεκριμένο όριο –η «δική της» κατοικία– καθίσταται πλέον ευάλωτο και καταρρέει, αφήνοντας τις δύο γυναίκες βίαια εκτεθειμένες στην επισφάλεια.

Η επιστροφή

Η Μαρία συνεχίζει την αφήγησή της ως εξής:

«Δεν μπορούμε να συντηρήσουμε ούτε το σπίτι της γιαγιάς, το οποίο είναι δικό μας και εκεί παίρνουμε την απόφαση με πολλή πίεση και με... όση καθυστέρηση μπορούσα με τέλος πάντων... παίρνουμε την απόφαση να μείνουμε μαζί με τους γονείς μου».

Η απόφαση για επιστροφή στο πατρικό σπίτι μειώνει την έκθεση στη βιαιότητα της επισφάλειας, εφόσον με υλικούς όρους καλύπτεται η επείγουσα ανάγκη της στέγασης. Από τη στιγμή, όμως, που στο πατρικό σπίτι «αντηχεί μια οικεία συνιστώσα πίστης» (Bachelard, 2014, σελ. 126) του υποκειμένου, αποκαλύπτεται ταυτόχρονα ο κόσμος της φαντασί-

¹ In order to protect the subject’s anonymity, her name, as well as the name of her daughter have been changed.

² Excerpts from the discussion with Maria are in quotation marks.

found myself in this situation, because this same thing happened all the time [...] during 2009, after I had lost my steady job, we returned to our home because it cost the same money wise and it was more spacious [...] I found work, but not in my area of expertise [...] and then, once again, I found myself unemployed [...] I found another job, the company went bankrupt [...] there a was a house in my family, my grandmother's house [...] which was small, it was too small for us, but we had to go [...] in 2010 [...] I got another job, but this didn't last for long either [...] and then [...] my salary was cut back to about 300 euros [...] so I couldn't maintain this house [...] the company goes bankrupt again and I am jobless yet again [...] I realised things were getting harder [...] I couldn't do anything, there was nothing I could do [...] at first I was forced to leave my own home [...] and for the same reasons I had to leave my grandmother's house afterwards."

Maria and her daughter have changed five houses within the last five years. Following the worsening economic crisis, Maria moves within the city. At first she minimizes the cost of rent, while later she is forced to move into her grandmother's house. Finally, she eliminates subsistence costs by returning to her parents' house. Regarding the last "house of her own", she says: "It was the house I came to stay with my daughter, alone, without her dad and I decorated it [...] together with my child [...] that a was a house you could make your own from the very beginning, and well, this process was violently interrupted by outside events."

The events Maria is referring to, which violently interrupted her daily life, were the results of the economic crisis on everyday life.

Although a house is the lived space "where it concentrates being within limits that protect" (Bachelard, 1994, p. xxxvi), this particular space –her "own" domicile– becomes vulnerable and collapses, leaving the two women violently exposed to precarity.

ωσης και της επιθυμίας, η ανάγκη για οικειότητα και ασφάλεια.

Μιλώντας για τα συναισθήματα που βίωσε επιστρέφοντας στο πατρικό σπίτι, η Μαρία αναφέρει:

«Ναι, <ήταν> πολύ περίεργα, στην αρχή υπήρχε μια χαρά το πρώτο διάστημα, υπήρχε και ένας ενθουσιασμός, ότι δέναν οι ζωές μας ξανά, είναι ωραίο, έχει και αυτό τη χάρη του και την ομορφιά του, τώρα που έχει περάσει καιρός, τα οικονομικά προβλήματα νομίζω και όχι η συγκατοίκηση [...] είναι που βαραίνουν, δηλαδή, αν υποθέσουμε ότι υπήρχε μια σχετική οικονομική άνεση, δεν θα το βίωνα και εγώ τόσο βαριά, τώρα το βιώνω βαριά, γιατί δεν μπορούμε να κινηθούμε ελεύθερα, είμαστε εξαρτημένες... ξέρεις είναι το σπίτι των γονιών μου, είναι λίγο περίεργη ψυχολογία».

Η διαδρομή των σκέψεων της Μαρίας έχει πολλαπλά επίπεδα. «Το να κατοικείς ονειρικά στο πατρικό σπίτι είναι περισσότερο από το να κατοικείς με τη θύμηση, σημαίνει πως ζεις μέσα στο χαμένο σπίτι όπως είχες ονειρευτεί μέσα σε αυτό» (Bachelard, 2014, σελ. 43). Το σημείο επιστροφής της Μαρίας (στο πατρικό σπίτι) «απελευθερώνει» ονειροπολήσεις σχετικές με την οικογενειακή ζωή, στις οποίες «μνήμη και φαντασία παραμένου άρρηκτες» (Bachelard, 2014, σελ. 32). Το «μέσα» (η επιστροφή) αποκτά μια νέα δυναμικότητα μέσα από «αναμνήσεις προστασίας» (Bachelard, 2014, σελ. 33). Όμως, η έμπρακτη επιστροφή και η πολλαπλότητα του πραγματικού δυναμιτίζουν –ως ένα βαθμό– την ονειροπόληση, υποκαθιστώντας την με διαπλοκές και συμβολικές ισορροπίες.

Η Μαρία συνεχίζει: «είναι ένας συμβιβασμός για όλους». Τι συμβαίνει, όμως, όταν οι επιθυμίες και οι ανάγκες της Μαρίας, της κόρης της και των γονιών της επιζητούν ταυτόχρονη έκφραση στον χώρο της καθημερινής τους ζωής εντός του σπιτιού;

Η Μαρία, επιστρέφοντας στο σπίτι των γονιών της, εισάγει «λαθραία» τους τρόπους της δικής της κατοίκησης (Ντε Σεργιά, 2010). Χειρονομίες, διαδρομές, συνήθειες, αλλά και ενδείξεις και ίχνη παραπέμπουν σε μια «διαφορετική» χωρικότητα, σε ένα «άλλο» σπίτι που μετασχηματίζεται διαρκώς διαμορφώνοντας μια νέα κανονικότητα πάνω σε καινούργια πεδία δυναμικών.

The Return

Maria continues her narrative as follows:

“We couldn’t even maintain grandmother’s house, which we owe ourselves and at that point we made the decision, under a lot of pressure and after having delayed it for as much as we could... to come back and stay with my parents.”

Her decision to return to the parents’ house decreases the violence of her precarity since, in material terms, the urgent need for housing is met. Nevertheless, since the notion of the parental home reacts upon “an intimate component of faithful loyalty” (Bachelard, 1994, p. 99) the world is simultaneously revealed of fantasy and desire, the need for intimacy and safety.

Speaking about the emotions she experienced upon her return to her parents’ house, Maria says: “Yes, it was very strange, at first there was a kind of joy and excitement, the feeling that our lives were intertwining again, a nice feeling, with its own beauty and grace, now after some time has passed by, I believe it is the financial problems and not the cohabitation [...] that are weighing us down, I mean, assuming there was some economic ease, perhaps I wouldn’t feel so burdened, now it weighs me down because we can’t move freely, we are dependent... you know, this is my parents’ house and it’s a bit of an awkward position.”

Maria’s line of thought unfolds at several levels. To inhabit oneirically the house we were born in means more than to inhabit it in memory; it means living in this house that is gone, the way we used to dream in it” (Bachelard, 1994, p. 16). Maria’s point of return (to the parental home) “releases” daydreaming about family life in which “memory and imagination remain associated, each one working for their mutual deepening” (Bachelard, 1994, p. 5). The “interior” (the return) acquires a new dynamic “by reliving memories of protection” (Bachelard, 1994, p. 6). Yet, the actual return and the multiplicity of reality deal –to some extent– a blow to daydreaming, replacing it with ploys and the balancing of symbolic gestures.

Maria continues: “it was a compromise for all of us.” What happens, though, when the

Ανάμεσα στη φιλοξενία και τη συγκατοίκηση

Αν χωρικοποιήσουμε την αλληλεγγύη στο πλαίσιο της κατοικίας, τότε τα σημάδια της αμοιβαιότητας, του «από κοινού» και του μοιράσματος προβάλλονται και στην εμπειρία της κατοίκησης. Αν θεωρήσουμε την αλληλεγγύη ως «το παιχνίδι της ανταλλαγής δίχως κέρδος» (Ντε Σεργιό, 2010, σελ. 128) ή αν ακολουθήσουμε το σχήμα του Eduardo Galeano, όπου η αλληλεγγύη είναι οριζόντια μεταξύ ανθρώπων που σέβονται και σκέφτονται ο ένας τον άλλο (Γκαλεάνο, 1998), τότε ποιοι χώροι μπορούν να προκύψουν μέσα από την απόπειρα συγκρότησης ενός ευσταθούς «εμείς»;

Παράλληλα, η «ορθολογιστική» διαχείριση και η αίσθηση ασφάλειας από την επιστροφή στο σπίτι μπορεί να επικαλύψει την καθετότητα των σχέσεων εξουσίας και την ιεραρχική συγκρότησή τους, όπου οι εξαναγκασμοί, οι υποχρεώσεις ή απλώς η δράση κάποιων πάνω σε άλλους παράγουν καινούργια όρια, διχοτομημένους χώρους και απαγορευμένες ζώνες;

Μέσω της εξιστόρησης της Μαρίας θα εστιάσουμε σε δύο χωρικά στιγμιότυπα, που αποκαλύπτουν ενδιάμεσους χώρους μεταξύ των πεδίων συγκρότησης κυριαρχικών σχέσεων και των πεδίων συγκρότησης της συνύπαρξης.

Το σκίτσο

Το δωμάτιο στο οποίο κοιμάται η Μαρία (το σαλό-νι) συνδέεται με την κουζίνα και διαχωρίζεται από το υπόλοιπο σπίτι με μία πόρτα. Η ίδια σχεδιάζοντας **Εικ. 1** περιγράφει:

«[...] αν υποθέσουμε ότι αυτή είναι η πόρτα του σπιτιού, έτσι; Μπαίνουμε κατευθείαν στο σαλονάκι, εδώ είναι το μπαλκόνι, εδώ είναι η κουζίνα μας, κάπως έτσι, περνάμε στο χωλ, ακριβώς σχεδόν μπροστά είναι το μπάνιο, η μία κρεβατοκάμαρα, η άλλη κρεβατοκάμαρα, μπαλκόνι πίσω, μπαλκόνι εδώ [...] Λοιπόν, κουζίνα, σαλό-νι, bedroom 2 και 1. Κάπως έτσι, εντάξει δεν το έχω κάνει σωστά, λοιπόν, αυτή τη στιγμή είναι οι γονείς εδώ [...] η Χριστίνα (η κόρη) εδώ και εγώ εδώ. Η Χριστίνα κράτησε αυτό το δωμάτιο, ήταν και αυτό το οποίο βόλευε περισσότερο, [...] οπότε δεν υπήρχε χώρος για να πάω εγώ κάπου αλλού, αναγκαστικά θα κοιμόμουν εδώ. Κοίταξε, το σπίτι είναι

wishes and needs of Maria, as well as those of her daughter and parents, are simultaneously seeking expression in the space of their daily life, within their home?

By returning to her parents' house, Maria "sur-reptitiously" brings in the ways of her own habitation (de Certeau, 1988). Gestures, routes, habits, but also indications and traces point to "another" spatiality, in an "other" house which is constantly transforming thus shaping a new normalcy upon new fields of power.

In between hospitality and cohabitation

If we spatialise solidarity within the framework of housing, then, signs of reciprocity, of "collectivity" and sharing are projected onto the experience of habitation. If we consider solidarity as "the game of free exchange" (de Certeau, 1988, p. 28) or if we follow Eduardo Galeano's schema where solidarity takes place horizontally between people who respect and think about each other (Galeano, 1998), then what spaces may emerge from the attempt to constitute a stable "we"?

At the same time, to what extent may a "rationalist" management and a sense of safety from the return back home, cover over the perpendicularity of power relationships and their hierarchical structure, wherein coercions, obligations or simply the actions undertaken at someone else's expense produce new boundaries, bisected spaces and restricted zones?

Through Maria's narrative, we will focus on two spatial instances, which reveal intermediate spaces between the fields structuring power relationships and co-existence.

The drawing

The room in which Maria sleeps (the living room) is connected to the kitchen and separated by the rest of the house by a door. As she is drawing it,

Fig. 1 she describes:

"[...] say this is the entrance to the house, right? We enter directly in this little living room, this is the balcony, this is our kitchen, it looks like that, we go to the hallway, located almost in front of the bathroom, one bedroom, another bedroom, a balcony at the back, a balcony here [...]"

ένα τριάρι, υποτίθεται ότι είναι για οικογένεια, έχει δύο υπνοδωμάτια, μπορεί να μείνει μια οικογένεια, δεν είναι εκεί το θέμα, το θέμα είναι ότι εγώ δεν έχω προσωπικό χώρο. Γιατί ναι μεν υπάρχει πόρτα που κλείνει και απομονώνει, αλλά εντάξει, δεν είναι προσωπικός χώρος, δεν μπορώ να κλείσω την πόρτα και μην περάσει κανένας άμα δεν θέλω».

Εικόνα 1 Κάτοψη κατοικίας (σκότσο της Μαρίας).

Figure 1 Floor plan (Maria's drawing).

Η πόρτα

Η πόρτα στη οποία αναφέρεται η Μαρία είναι η συρόμενη πόρτα που χωρίζει το σαλόνι από το υπόλοιπο σπίτι. Η ίδια αναφέρει:

«<Οι γονείς μου> είναι πολύ διακριτικοί [...] αν τώρα τύχει και έχουμε ανοιχτές τις πόρτες όλες και θέλω εγώ να ντυθώ, θα τους πω θέλω να ντυθώ και κλείνω τις πόρτες. Οπότε ξέρεις, δεν θα έρθει κανείς».

Η αρμονική συνύπαρξη που υπονοεί η Μαρία ορίζεται από το κλείσιμο της πόρτας και διασφαλίζει μια υποτιθέμενη αυτονομία του δωματίου της. Μία τοποθέτηση που, ωστόσο, λίγο αργότερα στην αφήγησή της υπονομεύεται.

«Το καλοκαίρι είναι ένα θέμα, γιατί εκεί θα πρέπει να ανοίξουν οι πόρτες (για να κάνει ρεύμα). Θα σου πω με βάση το περασμένο καλοκαίρι [...] σπάνια ανοίγαμε όλες τις πόρτες τη νύχτα. Εγώ είχα το πιο μεγάλο πρόβλημα [...] όταν είχαμε δει τα πολύ σκούρα, την άνοιγα αργά, όταν πλέον όλοι είχαν κοιμηθεί, τότε μπορεί να άνοιγα εγώ τις πόρτες».

Well, kitchen, living room, bedroom 2 and 1. Something like that, ok, I haven't made it right, well at this moment the parents are here [...] Christina [the daughter] is here and I am here. Christina kept this room, because it suited her best, [...] so there was no place left for me to go, I had to sleep here. Look, this is a three-room apartment, it is supposed to be made for a family, it has two bedrooms so that a family may live here, that's not the issue, the issue is that I have no personal space. Because though there's a door that closes and separates this room, it doesn't provide personal space, I can't close the door and have no-one come in, if I so choose."

The door

The door Maria refers to is the sliding door separating the living room from the rest of the house. As she points out:

"My parents are very discreet [...] if it happens that all doors are open and I want to get dressed, I'll tell them I want to get dressed and I'll close the doors. That way you know, no-one will come in."

The harmonious co-existence implied by Maria, is defined by the closing of the door, which allegedly provides a degree of autonomy within her room. This description, however, is undermined further on in her narrative.

"During summer there is an issue, because that time of year, doors should be open (for a draft to blow through the house). I will tell you, based on the experience of last summer [...] we rarely opened all the doors during the night. I had the biggest problem [...] when the going got tough, I waited until it was late to open the door, when everybody had fallen asleep, maybe then I would open the doors."

The kitchen

Maria sketches her daily routes in the house, as well as those of the daughter and parents on the house-plan drawing **Fig. 2**. She describes:

"My parents are both very supportive, I mean if it's day and not night, sometimes

Η κουζίνα

Η Μαρία σχεδιάζει τις καθημερινές οικιακές δραστηριότητες της, όπως και τις διαδρομές της κόρης της και των γονιών της, στο σκίτσο της κάτοψης **Εικ. 2**. Περιγράφει:

«Οι γονείς μου είναι πολύ υποστηρικτικοί και οι δύο, δηλαδή μπορεί αν είναι μέρα και δεν είναι νύχτα, πολλές φορές χρησιμοποιούν το μπαλκόνι για να πάνε στην κουζίνα, για να μην ενοχλήσουν [...] ναι, πολλές φορές βγαίνουν από εδώ και πάνε στην κουζίνα και επιστρέφουν έτσι, τη νύχτα βέβαια επειδή είναι κλειστά, αν χρειαστεί να το κάνουν, δεν μπορούν, οπότε [...]».

Υπάρχουν όμως και διαφορετικά στιγμιότυπα, που αφορούν την πρόσβαση στην κουζίνα. Η Μαρία αναφέρει:

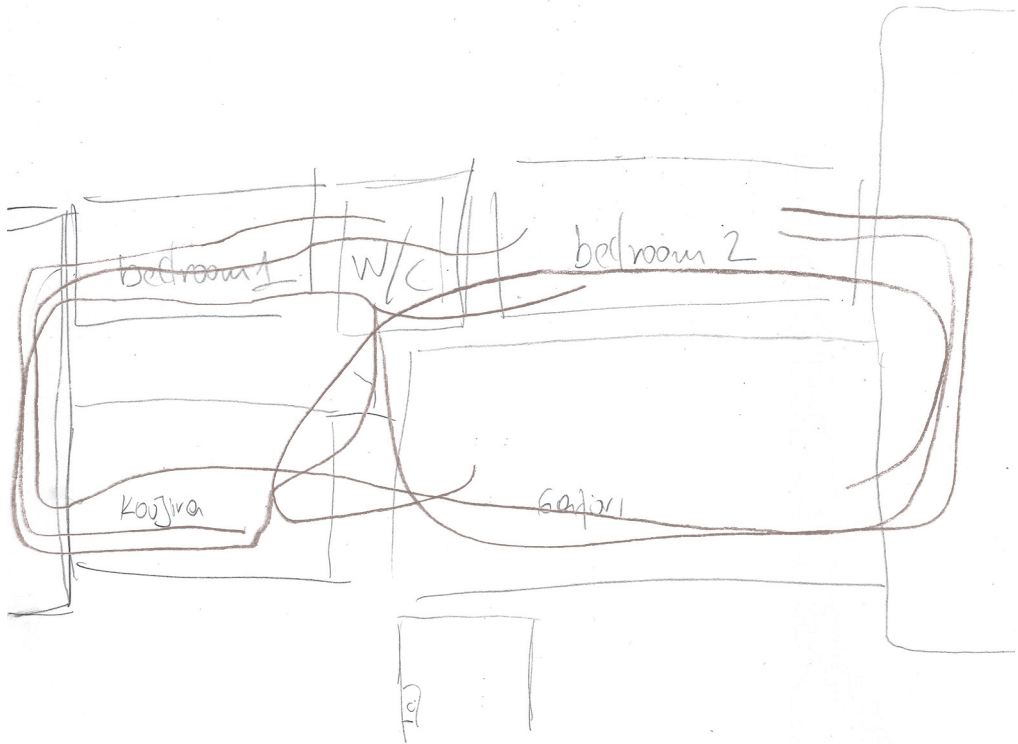
«Έχει τύχει όμως να μην έχω σπκωθεί εγώ (από το κρεβάτι) και η μαμά μου να μην μπορεί άλλο να κάτσει μέσα στο δωμάτιο, να θέλει φτιάξει έναν καφέ, ε, θα σπκωθεί, θα πάει κάποια στιγμή. Θα το σκεφτεί, θα περιμένει, ναι, αλλά κάποια στιγμή θα πάει. Σπάνια, αλλά έχει τύχει [...] την ακούω όταν περνάει, το ξέρω ότι μπορεί να περιμένει στο δωμάτιό της επί τούτου, μπορεί να θέλει να σπκωθεί νωρίτερα και να το καθυστερεί για να μη μας ξυπνήσει [...] τελικά, ξυπνάω».

Σύμβολα

Η πόρτα και η χωροθέτηση της κουζίνας αποτελούν χωρικά στιγμιότυπα που αναδεικνύουν την ευαλωτότητα χώρων και σχέσεων.

Η πόρτα είναι η χωρική ένδειξη ενός ορίου. Άλλοτε ενοποιεί τον κοινό χώρο του σπιτιού και άλλοτε τον διαιρεί. Η πόρτα –κλειστή– αποδίδει στη Μαρία, έστω και προσωρινά, το προσωπικό της δωμάτιο. Οι ιδιότητες αυτές του χώρου χάνονται και η όποια ιδιωτικότητα της Μαρίας αναιρείται, τη στιγμή που η πόρτα θα ανοίξει είτε από τη Μαρία (λόγω ζέστης) ή από κάποιον άλλο. Και είναι τη στιγμή ακριβώς αυτή που ο χώρος και τα υποκείμενα επαναπροσδιορίζονται.

Αντιστοίχως, η πρόσβαση στην κουζίνα μέσω του μπαλκονιού συνιστά ένα επιπόνημα, μια χωρική λοξοδρομηση, που πλάθει εκ νέου το σκληρό περιβάλλον της κατοικίας. Το μπαλκόνι ως «κάτι σαν διάδρομος» δημιουργεί νέες χρήσεις και διαδρο-

Figure 2 Movement diagram of Maria's, her daughter's and her parents' every day route (Maria's drawing).

Εικόνα 2 Διάγραμμα κίνησης καθημερινών διαδρομών της Μαρίας, της κόρης της και των γονιών της (σκότσο της Μαρίας).

they use the balcony to go to the kitchen, so they won't disturb me [...] yes, sometimes they come out of here and go to the kitchen and then go back the same way, at night because <the balcony door> it's closed of course, if they need <to pass> they will do so, they can't..., so [...]."

There are different possibilities, too, regarding access to the kitchen. Maria says:

"It has happened before that I am not yet up [from bed] and my mom can't stay in her room any longer, she wants to make a coffee, so she gets up, at some point she will. She will consider it, yes, she will wait, but at some point she will go [to the kitchen]. Rarely, but it's happened [...] that I hear

μές που αποκλίνουν από τη συμβατική αντιστοίχιση χρήσεων και λειτουργιών. Η εναλλακτική διαδρομή «υπνοδωμάτιο-μπαλκόνι-κουζίνα» προσθέτει ένα ακόμα δωμάτιο, το δωμάτιο της Μαρίας, ενώ η ασφαλής και γνώριμη διαδρομή «υπνοδωμάτιο-σαλόνι-κουζίνα» παράγει αποκλεισμούς.

Οι εκδοχές της «μη-πόρτας» (όπου η πόρτα παραμένει κλειστή λειτουργώντας ως τοίχος) και του «μη-μπαλκονιού» (όπου το μπαλκόνι λειτουργεί ως διάδρομος) αποκλίνουν από τις καθιερωμένες χρήσεις της κατοικίας, επανορίζοντας τον κατοικήσιμο χώρο με βάση το ενέργημα του πράττειν. Αυτές οι χωρικές εκλεπτινύσεις μετατρέπουν τις «κυριολεκτικές» σημασίες της υλικότητας της πόρτας και του μπαλκονιού, παράγοντας ενδιάμεσους χώρους και επεκτείνοντας χωρικές σημασίες.

her as she walks past, I know she might choose to stay in her room for that reason, she may have wished to get up earlier and delayed it, so as not to wake us up [...] but at some point, I will wake up.”

Symbols

The door and the kitchen location delineate spatial incidents which highlight the vulnerability of both spaces and relationships.

The door constitutes the spatial indication of a limit. Sometimes it unifies the common space of the house and at other times, it divides it. When the door is closed, it allows Maria –even temporarily– to have “a room of her own”. The moment the door is opened either by herself (because of the heat) or by someone else, this particular feature of space is lost and whatever privacy Maria has access to is reversed. And it is precisely at such moments that space and subjects are redefined.

Correspondingly, access to the kitchen through the balcony constitutes an invention, an oblique detour that remolds the hard shell of the domicile. The balcony serving as “something like a hallway” brings to the fore new uses and pathways, thus deviating from the conventional match of uses and functions. The alternative route “bedroom-balcony-kitchen” adds another room to the existing house, Maria’s room, while the safe and familiar route “bedroom-living room-kitchen” reproduces a number of preclusions.

The “non-door” variations (where the door remains closed acting as a wall), as well as the “non-balcony” (where the balcony serves as hallway) diverge from the established habitation uses, redefining inhabited spaces based on doing. These spatial refinements transform “literal” notions of materiality (for both the door and the balcony) while producing in-between spaces and stretching spatial meanings.

On the occasion of the furniture given away

When Maria and her daughter returned to the parental home, they decided to keep their own furniture (as it was “new”) and give away the parents’ furniture. Referring to this occasion, she mentions: “I was asking myself, what to do with it, who might need it? I was thinking, you see,

Με αφορμή τα έπιπλα που δόθηκαν

Όταν η Μαρία και η κόρη της επέστρεψαν στο πατρικό σπίτι, αποφάσισαν να κρατήσουν τα δικά της έπιπλα («ως καινούργια») και να χαρίσουν τα έπιπλα των γονιών της. Με αφορμή αυτό, αναφέρει:

«Έλεγα, τι να τα κάνω, ποιος να τα έχει ανάγκη; Γιατί σκεφτόμουνα μήπως τα έχει ανάγκη κάποιος μετανάστης. Οπότε τα έδωσα στην Αλληλεγγύη για Όλους».

Με αφορμή τον εσωτερικό διάλογο της σχετικά με τις αξιακές όψεις της αλληλεγγύης, η ίδια σκέφτεται κατά πόσο και τα δικά της βιώματα συσχετίζονται με τα περί αλληλεγγύης ερωτήματα αυτά.

«Ναι, είναι αλληλεγγύη. Ε, ναι εντάξει τι είναι; Ως γονείς εννοώ, ξέρεις, το παιδί το οποίο δυσκολεύεται [...] Ε, κοίταξε να δεις, έχει και μια έννοια υποχρέωσης, με την έννοια ότι νοιάζεσαι για τον άλλον, ότι δεν μπορεί να τον αφήσεις στη μοίρα του. Ξέρεις, νομίζω ότι είναι περισσότερο στήριξη και όχι υποχρέωση [...] εμένα δεν μ’ αρέσει βέβαια, έτσι;»

Αναζητώντας τις κατάλληλες λέξεις, για να περιγράψει τους όρους συνύπαρξης στο σπίτι τους, αναφέρει:

«Ναι, συγκατοικούμε. Ναι, αυτή <τη λέξη> χρησιμοποιώ αλλά ουσιαστικά δεν είναι αυτή, ουσιαστικά είμαστε φιλοξενούμενοι. Αυτή είναι η αλήθεια, γιατί εμείς δεν συντηρούμε αυτό το σπίτι. Συντηρούμε μόλις μετά βίας αυτή τη στιγμή τους εαυτούς μας... οπότε είναι φιλοξενία, έτσι δεν είναι;»

Μεταξύ αλληλεγγύης και πάλης³

Αφήνοντας, προς στιγμήν, την υλικότητα της κατοικίας της Μαρίας και δίνοντας έμφαση στις υποκειμενικές νοσηματοδοτήσεις, διαπιστώνουμε ότι η πολλαπλότητα των χώρων προκύπτει από το βίωμα και την πράξη.

Η αλληλεγγύη σε αυτόν τον χώρο τελείται εν ενεργεία, όταν η πόρτα του σαλονιού κλείνει, όταν αποδίδεται μια νέα χρήση στο μπαλκόνι του σπιτιού, όταν το οριζόντιο σχήμα της αλληλεγγύης χωρικοποιείται μέσα από τις καθημερινές διαδρομές του σπιτιού.

³ Σχετική αναφορά στους όρους έχει γίνει από τον Ντε Σεργώ (2010, σελ. 51).

that some immigrant may have use for it.
So I gave it to Solidarity for All.”

Starting with this internal dialogue about aspects of solidarity, she considers next to what extent her experiences are related to such questions about solidarity.

“Yes, solidarity. Very well, what is it?
As parents, you know, the child that has difficulties [...] I mean, look, it also carries a sense of obligation, in the sense of caring for another, so you can’t just leave them to fend for themselves. You know, I do think it has more to do with support rather than obligation [...] but it doesn’t mean I jump for joy when it comes down to it, you know?”

Looking for the right words to describe the conditions of co-existence in their house and she says:

“Yes, we do cohabit. Yes, this is the [word] I use, but literally speaking that isn’t it, literally speaking we are guests. That is the truth of it, because we do not provide for the house. We can barely provide for ourselves... so this is some kind of hospitality, right?”

Between solidarity and struggle³

Leaving aside, for the moment, the material aspect of Maria’s house and giving priority to subjective significations, we realise that the multiplicity of spaces derives from lived experience and practice.

Solidarity within such a space is actively conducted, whenever the living room door is closed, whenever the balcony is rendered to new uses, whenever the horizontal shape of solidarity is spatialised through daily routes inside the house.

Through the interaction of subjects and spaces, the return of Maria and her daughter to the parental house becomes a paradigm of solidarity relationships, where caring and intimacy are actualized.

At the same time, however, the family “promise” for equal and free participation in a coherent “togetherness” is distorted and refuted. According to Hardt and Negri, family remains the main space for gaining collective social experience, care and intimacy and also for imposing hierarchies, restrictions, exclusions and distortions (Hardt & Negri, 2009).

Μέσα από τη διάδραση υποκειμένων και χώρων, η επιστροφή της Μαρίας και της κόρης της στο πατρικό σπίτι είναι ένα παράδειγμα σχέσεων αλληλεγγύης, όπου η φροντίδα και η οικειότητα πραγματώνονται.

Παράλληλα, όμως, η «υπόσχεση» της οικογένειας για ίση και ελεύθερη συμμετοχή σε ένα συνεκτικό «από κοινού» παραποιείται και καταρρίπτεται. Σύμφωνα με τους Hardt και Negri, η οικογένεια παραμένει κύριος τόπος συλλογής κοινωνικής εμπειρίας, φροντίδας και οικειότητας, επιβάλλοντας ιεραρχίες, περιορισμούς, αποκλεισμούς και διαστρεβλώσεις (Hardt & Negri, 2009).

Ο πατέρας της Μαρίας διερωτάται για το μέλλον της κόρης του, στην περίπτωση που η οικογένεια πάψει πια να αποτελεί για αυτήν ένα δίκτυ προστασίας. Η ίδια αναφέρει:

«Ο μπαμπάς μου πολλές φορές μου λέει: “αν δεν ήμασταν εμείς, τι θα έκανες;” Και του λέω: “δεν ξέρω τι θα έκανα, μπορεί να είχα βγει στο δρόμο, υποθέτω ότι θα με βοηθούσαν οι φίλοι μου” [...] παρόλο που έχουμε τις κόντρες μας σαν οικογένεια [...] είμαστε αρκετά δεμένοι και αγαπημένοι και δε νομίζω ότι το βλέπει κανείς ως υποχρέωση».

«Οι λειτουργίες της οικογένειας στο κοινωνικό φαντασιακό ως το μόνο παράδειγμα σχέσεων οικειότητας και αλληλεγγύης επισκιάζουν και σφετερίζονται άλλες δυνατές μορφές. Οι διαγενεακές σχέσεις αναπόφευκτα παίρνουν τη μορφή του μοντέλου γονιός-παιδί και οι ενδογενεακές φιλίες θεωρούνται αδερφικές σχέσεις.» (Hardt & Negri, 2009, p. 162).

Η δομή του μοντέλου της οικογένειας φέρει και αναπαράγει εσωτερικές ιεραρχίες, περιορίζοντας την ελευθερία, τη δημιουργικότητα και τη δυνατότητα πειραματισμού και ανάπτυξης εναλλακτικών εξωοικογενειακών κοινωνικών σχέσεων.

Η επιστροφή της Μαρίας στο πατρικό σπίτι υπονομεύει το αφήγημα της «καθημερινής κανονικότητας μιας χαρούμενης οικογένειας». Το «γυμνό» σκίτσο της Μαρίας **Εικ. 2**, αναδεικνύει τη «βίναυση αποκάλυψη των χώρων που κατοικούμε» (Virilio, 2002), αλλά και αυτών που μας απαγορεύεται να κατοικούμε, εκείνων στους οποίους εκπαιδευόμαστε στο πώς να κατοικούμε, αλλά και εκείνων των χώρων που φαντασιωνόμαστε. Η Μαρία μιλώντας για το σπίτι της μας μιλάει

³ De Certeau has referred to those notions (2010, p. 51).

Maria's father questions his daughter's future, in case the family should seize to be a safety net for her. Maria mentions:

"My dad has said to me many times, what would you do if it wasn't for us? And I tell him I don't know what I would do, perhaps I would have gone to live in the streets, I suppose my friends would have helped me [...] although we do have our fights as a family [...] we still maintain a close relationship and I don't think anyone sees this as an obligation."

"The family functions in the social imaginary as the sole paradigm for relationships of intimacy and solidarity, eclipsing and usurping all other possible forms. Intergenerational relationships are inevitably cast in the parent-child model [...], and same-generation friendships are posed as sibling relationships." (Hardt & Negri, 2009, p. 162).

The structure of the family model supports and reproduces internal hierarchies, hence restricting freedom, creativity, the possibility of experimentation and the development of alternative non-familial social relationships.

Maria's return to the family house subverts the narration of a "daily normalcy of a happy family". Maria's "bare" drawing **Fig. 2** features the "brutal revelation of the spaces we inhabit" (Virilio, 2002), but also of those we are prohibited from inhabiting, those which we are trained on how to inhabit and of those we fantasize about. Speaking about her house, Maria is speaking about the contradictory aspects of "constraints and possibilities, peacefulness and violence, meetings and solitude, gatherings and separation, the trivial and the poetic, brutal functionalism and surprising improvisation" (Lefebvre, 1996, p. 53) and, overall, about the contradictory aspects of solidarity and struggle.

για τις αντιφατικές πτυχές «του περιορισμού και της δυνατότητας, της γαλήνης και της βίας, της συνάντησης και της μοναξιάς, της συνάθροισης και του διαχωρισμού, του ασήμαντου και του ποιητικού, της βίαιης λειτουργικότητας και του εκπληκτικού αυτοσχεδιασμού» (Lefebvre, 1996, p. 53) και, τελικά, της αλληλεγγύης και της πάλης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bachelard, G. (2014). *Η Ποιητική του Χώρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Χατζηνικολή.
- Hardt, M., & Negri, Ant. (2009). *Commonwealth*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*. Oxford-Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Virilio, P. (2002). A Walking Man. *Architectural Association Files (Annals of the Architectural Association School of Architecture: P for Perec and Paris)*, 45 & 46. London: Architectural Association Publication.
- Γκαλεάνο, Εντ. (1998). *Ένας Κόσμος Ανάποδα*. Αθήνα: Πιρόγα.
- Ντε Σεργιά, Μ. (2010). *Επινοώντας την Καθημερινή Πρακτική: η πολύτροπη τέχνη του πράττειν*. Αθήνα: Σμίλη.

References

- Bachelard, G. (1994). *The poetics of space. The classic look at how we experience intimate places*. Boston: Beacon Press.
- Hardt, M., & Negri, Ant. (2009). *Commonwealth*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*. Oxford-Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Virilio, P. (2002). A Walking Man. *Architectural Association Files (Annals of the Architectural Association School of Architecture: P for Perec and Paris)*, 45 & 46. London: Architectural Association Publication.
- Galeano, E. (1998). *An Upside-down World* (Trans. in Greek). Athens: Piroga Publications.
- De Certeau, M.(1998). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press
- De Certeau, M. (2010). *Inventing Daily Practice: the Multifarious Art form of Doing* (Trans. in Greek). Athens: Smili Publications.

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

Επιμέλεια
Ζήσης Κοτιώνης
Γιάννα Μπαρκούτα

Επιμέλεια κειμένων
Ελένη Κονταξή

Μεταφράσεις
Κωνσταντίνος Ματσούκας

Σχεδιασμός
Γιώργος Ρυμενίδης

Εκτύπωση
Γραφικές Τέχνες Παλμός

Βιβλιοδεσία
Σπύρος Γιαννίκος, MON. IKE

© Βόλος, 2016

για την έκδοση:
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας &
Εργαστήριο Ιστορίας, Θεωρίας και Ενωσιολογικού
Σχεδιασμού, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Π.Θ.

για τα κείμενα:
οι συγγραφείς

Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις Θεσσαλίας

Αργοναυτών & Φιλελλήνων
382 21, Βόλος
τηλ.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

Practices of Urban Solidarity

Editor
Zissis Kotionis
Yianna Barkouta

Copy editor
Eleni Kontaxi

Translations
Konstantinos Matsoukas

Design
Yorgos Rimenidis

Printing
Graphic Arts Palmos

Binding
Spyros Giannikos, MON. IKE

© Volos, 2016

for the edition:
University of Thessaly Press &
Research Center on History, Theory and Semantic
Design, Department of Architecture, U.Th.

for the texts:
the authors

University
of Thessaly Press

Argonafton & Filellinon
382 21, Volos
tel.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

